

ISSN 2349-638x
Impact Factor 6.293

**AAYUSHI INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL**

PEER REVIEW & INDEXED JOURNAL

Email id : aiirjpramod@gmail.com

www.aiirjournal.com

SPECIAL ISSUE No. 65

Executive Editor

Dr. S.M. Maner

Principal

Tuljabhavani Mahavidyalaya,
Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Co-Editor

Dr. H.G.Sapkal

Head, Dept. of Commerce

Tuljabhavani Mahavidyalaya,

Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Co-Editor

Prof. A.B.Wasekar

Head, Dept. of Economics

Tuljabhavani Mahavidyalaya,

Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Chief Editor

Prof. Pramod Tandale

Sr No	Author Name	Title of Article / Research Paper	Page No.
23.	Mr. Shrikant S. Deshmukh	Study Of E-Marketing With Its Glaring Components	75
24.	Mr. Vasudev Govind Barve	An Overview of New Pension Scheme (NPS)	79
25.	Dr. Arshad Razvi	A Study of Work Stress and Its Impact on Teacher's Performance	82
26.	प्रा. ज्योती ललित अधाने	ई-कॉमर्सचे फायदे व तोटे	85
27.	प्रा. एस बी कर्डक डॉ. बी. एस. पवार	आदिवासी व्यवसाय-समस्या व उपाययोजना"	89
28.	डॉ. बी. एस. पवार	विपणन व्यवस्थेमध्ये ई-कॉमर्सचे योगदान	91
29.	Dr. D. R. Gholkar	Recent Government Social, Economic and fiscal Policies and their Impact on Indian Economy	94
30.	प्रा. डॉ. शिवांगी संजयराव दहित्णकर	जागतीकीकरण नंतर जागतीक बँके संबंधीत आर्थिक क्षेत्रातील भारताची कामगिरी	97
31.	Prof. Annasaheb B Wasekar	E-Marketing In India: A SWOT Analysis	99
32.	Dr. Ghadage Jotiram S.	A Study On Problems Of Public Sector Banks In India	102
33.	प्रा. डॉ. कार्तिक पोळ	नविन तंत्रज्ञान व बँके व्यवसाय	105
34.	Dr. R.V. Varshetti Dr. S. G. Birajdar	Impact of Demonitarisation & GST	108
35.	मारोती सदाशिव कदम	भारतीय व्यापारी बँकांच्याविकासाची वाटचाल	110
36.	Dr. Pallavi S. Bhavsar	Poverty: A Socio-Economic Problem	113
37.	प्रा. डॉ. जगन्नाथ मोतीराम साळवे	भारतातील ग्रामीण व नागरी बेरोजगारी एक अभ्यास	115
38.	प्रा. डॉ. रामेश्वर एम. मोरे	भारतातील भ्रष्टाचाराची समस्या	119
39.	डॉ. रामनाथ बाबुराव सांगुळे	वस्तु व सेवा कर (GST) चा आढावा	122
40.	डॉ. शेखर सुरेश पाटील	भारतातील शहरी व ग्रामीण बेरोजगारीचा आढावा	125
41.	डॉ. गित्ते राजकुमार केशवराव	प्रधानमंत्री पीक विमा योजनेचे मूल्यमापन	128
42.	प्रा. प्रमोद केशवराव मुळे	भारतातील वित्तीय क्षेत्रातील सुधारणेचे अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम	131
43.	डॉ. प्रमोद बालाजीराव बेरळीकर	वस्तु व सेवा कर प्रणाली व भारतीय अर्थव्यवस्था	134
44.	Dr. Balasaheb G. Patil	Modern Agricultural Systems in India	137

वस्तू व सेवा कर प्रणाली व भारतीय अर्थव्यवस्था

डॉ. प्रमोद बालाजीराव बेरळीकर

सहयोगी प्राध्यापक व अर्थशास्त्र

विभाग प्रमुख व्यंकटेश महाजन

महाविद्यालय उस्मानाबाद

भारतीय कर रचना अत्यंत गुंतागुंतीची व किचकट आहे कराचे प्रामुख्याने प्रत्यक्षकर व अप्रत्यक्षकर असे दोन प्रकार आहेत. अप्रत्यक्षकराचे अनेक प्रकार आहेत. या सर्व करांना एकत्र करून वस्तू व सेवाकर प्रणाली भारतीय अर्थव्यवस्थेत आणली गेली आहे. सध्या जगात दीडशेपेक्षा जास्त देशात जीएसटी प्रणाली लागू करण्यात आलेली असून फ्रान्समध्ये सण 1954 पासून सर्वप्रथम जीएसटी प्रणाली लागू केली.

भारतातील जीएसटीच्या इतिहासावर नजर टाकली तर सन 2000 मध्ये असीम दासगुप्ता यांच्या अध्यक्षतेखाली उत्तेजनार्थ समिती नेमली. समितीने मे 2007 मध्ये संयुक्त कार्यकारी गट स्थापन केला गटाने नोव्हेंबर 2007 ला अहवाल समितीला सादर केला. समितीने अहवालाचा अभ्यास करून सन 2009 ला जीएसटी रचनेचा मसुदा केंद्र सरकारकडे सोपविला दहा वर्षांपासून ज्या सेवा आणि वस्तूकरांची सुरुवात करण्याची प्रक्रिया सुरू होती दिनांक 29 मार्च 2017 ला लोकसभेत जीएसटी विधेयक मंजूर झाले भारतात 1 जुलै 2017 पासून वस्तू व सेवाकराची अंमलबजावणी सुरू झाली

भारतात जीएसटी हा दोन पातळ्यांवर आकारला जातो. केंद्रीय पातळीवर केंद्रीय वस्तू व सेवाकर त्याला सीजीएसटी असे म्हणतात. राज्यपातळीवरील एसजीएसटी आकारला जातो. सीजीएसटी मध्ये केंद्रीय अबकारी कर, सेवा कर, वस्तू व सेवा पुरवठ्यावरील उपकर व अधिभार सीमाशुल्क व अतिरिक्त केंद्रीय विक्रीकर व अतिरिक्त उत्पादन शुल्क हे अप्रत्यक्ष कर समाविष्ट आहेत. तर एसजीएसटीमध्ये राज्य सरकारच्या विक्रीकर, करमणूककर, जकातकर, जाहिरातीवरील कर, लॉटरी, जुगार, सट्टेबाजी वरील कर, चैनीच्या वस्तू वरील कर, राज्यस्तरीय उपकर व अधिभार खरेदीकर व प्रवास कर अंतर्भूत आहेत

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे:-

वस्तू व सेवा कर प्रणाली व भारतीय अर्थव्यवस्था या शोधनिबंधाचे उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत

1. जीएसटी चे विविध देशातील दराचा अभ्यास करणे.
2. जीएसटीचे महाराष्ट्राला अर्थव्यवस्थे संदर्भात अभ्यास करणे.
3. जीएसटीमुळे स्थानिक संस्थांना द्यावयाचा नुकसानभरपाई कायद्याच्या ठळक वैशिष्ट्यांचा अभ्यास करणे

शोधनिबंधाची ग्रहितके:-

वस्तू व सेवा कर प्रणाली व भारतीय अर्थव्यवस्था या शोधनिबंधाचे गृहीतके पुढील प्रमाणे आहेत

1. जीएसटी मुळे केंद्र व राज्य सरकारचे अनेक कर अप्रत्यक्ष कर एकत्र आलेले आहेत
2. जीवनावश्यक वस्तू चैनीच्या वस्तू असे वर्गीकरण करून जीएसटी लावल्यामुळे सर्व वस्तूंच्या किंमतीवर सारखाच जीएसटी भरावा लागत नाही.
3. जीएसटीमुळे केंद्र सरकारच्या कर महसुलात वाढ होत आहे

संशोधन पद्धती व संशोधनाची साधने:-

वस्तू व सेवा कर प्रणाली व भारतीय अर्थव्यवस्था हा शोधनिबंध लिहिताना विश्लेषणात्मक पद्धतीचा वापर केला आहे द्वितीयक साधनसामग्रीचा वापर केला आहे. पुस्तके, संदर्भग्रंथ योजना मासिक, अर्थ संवादाचे विविध अंक लोकराज्य व वर्तमानपत्रातून प्राप्त झालेली माहिती प्रस्तुत शोध निबंध लिहिण्यासाठी वापरलेली आहे

जगातील काही निवडक देशांमधील जीएसटीचा दर:-

जगात प्रायोगिक तत्त्वावर सन 1905 साली कॅनडा या देशाने जीएसटी लागू केला. तर सन 1991 पासून कॅनडात जीएसटी लागू केला. जगात सर्वप्रथम फ्रान्स सरकारने जीएसटी लागू केला फ्रान्समध्ये जीएसटी चादर 20% टक्के एवढा सुरू करण्यात आला. भारतात 1 जुलै 2017 नंतर जीएसटी आकारला जाऊ लागला. वस्तू व सेवा कर परिषदेची बैठक परिषदेचे अध्यक्ष तथा केंद्रीय वित्तमंत्री अरुण जेटली यांच्या अध्यक्षतेखाली श्रीनगर येथे पार पडली या बैठकीत वस्तूचे विविध प्रकारे वर्गीकरण करून 5%, 12%, 18% आणि 28% टक्के जीएसटीचे दर निश्चित करण्यात आले. खालील तालिकेत जगातील काही निवडक देशांमधील जीएसटीचा दर्शविलेला आहे.

तक्ता क्र.1

जगातील निवडक देशांमधील जीएसटीचा दर

अ.क्र.	देश	जीएसटी लागू वर्ष	दर
1.	फ्रान्स	1954	20%
2.	जर्मनी	1968	19%
3.	इंग्लंड	1973	20%
4.	जपान	1989	0.8%
5.	कॅनडा	1991	0.6%
6.	चीन	1994	17%
7.	ऑस्ट्रेलिया	2000	10%
8.	मलेशिया	2015	0.6%
9.	युरोपियन युनियन	2016	15%
10.	भारत	12 जुलै 2017	0%, 5%, 12%, 18%, 28%

संदर्भ सकाळ (Year Book 2017-18)

इयर बुक 2018-page - 227

वरील तक्ता क्रमांक 1 मध्ये जगातील निवडक देशांमधील जीएसटी कराचा दर दर्शविलेला आहे. फ्रान्स व इंग्लंड मध्ये जीएसटी कराचा दर 20% आहे तर जपान, कॅनडा, मलेशिया या राष्ट्रात जीएसटी कराचा दर 1% पेक्षा कमी आहे. भारतात मात्र सर्व वस्तूवर सारखा जीएसटी कर आकारला जात असून जीवनावश्यक, आवश्यक, मध्यम चैनीच्या व अति चैनीच्या वस्तू असे वर्गीकरण करून व काही अती जीवनावश्यक वस्तूंना तर जीएसटी लागू देखील नाही

केंद्र सरकारचा जीएसटी कर :-

1 जुलै 2017 पासून केंद्र सरकारने जीएसटीची अंमलबजावणी सुरू केली वस्तूची यादी तयार करून 1211 वस्तू पैकी 1206 वस्तूवरील कर रचनेस मान्यता दिली व 7% वस्तू जीएसटीतून वगळण्यात आल्या 14% वस्तूवर 5%, 17% वस्तूवर 12% व 43% वस्तूवर 18% तर 19% वस्तूवर 28% कर आकारण्यात आला

ज्या वस्तूवर जीएसटी नाही त्यात प्रामुख्याने तृणधान्ये अंडी, ताजे मांस, मासे, ताक, दही, दूध नैसर्गिक मध, ताजी फळे आणि भाज्या, बेसन, पाव, मंदिरातील प्रसाद, टिकली, कुंकू, न्यायालयीन कागद, छापील पुस्तके, वृत्तपत्रे, आरोग्य, शिक्षण, बिगर वातानुकूलित रेल्वे प्रवास, मेट्रो, उपनगरीय रेल्वे, बस वाहतूक, धार्मिक यात्रा, हातमाग, 1000 पेक्षा कमी भाडे आकारणारी हॉटेल इत्यादी वस्तूंचा समावेश करण्यात आला.

14% वस्तूवर 5% जीएसटी आकारला जाणार आहे. त्यात प्रामुख्याने साखर, चहा-कॉफी, मिठाई, खाद्यतेल, माशांचे पदार्थ, दूध पावडर, पनीर, फ्रिज केलेल्या भाज्या, साबुदाणा, औषध, स्टेट, रॉकेल, टीव्ही, रेफ्रिजरेटर, सिगारेट, कोळसा, रेल्वे मालवाहतूक, एसीने प्रवास व 50 लाख रुपयांपर्यंतची उलाढाल असणाऱ्या हॉटेलमधील सेवा इत्यादी वस्तू व सेवा समाविष्ट आहेत

17% वस्तूवर 12% जीएसटी आकारला जाणार आहे. त्यात केशतेल साबण, टूथपेस्ट, साठवलेले मांस, लोणी, चीज, तूप, पाकीट बंद सुकामेवा, फळाचे रस, आयुर्वेदिक औषधे, मोबाईल फोन, शिवणयंत्र, खते, बिगरवातानुकूलित हॉटेलमधील सेवा, नॉन एअर कंडीशन शिटपेये, एक हजार ते अडीच हजार भाडे आकारणारी हॉटेल्स, विमान प्रवास (बिझनेस क्लास) इत्यादी वस्तू व सेवा समाविष्ट आहेत.

43% वस्तूवर 18% जीएसटी आकारला जाणार आहे. त्यात प्रामुख्याने रिफाइंड साखर, पास्ता, कॉर्नफ्लेक्स, आइस्क्रीम, कॅमेरा, स्पीकर, मिनरल पाणी, माहिती तंत्रज्ञान सेवा, ब्रँडेड कपडे, वित्तीय सेवा, दूरसंचार सेवा, महापरवाना असलेल्या वातानुकूलित हॉटेलमधील सेवा 2500 ते 5000 भाडे आकारली जाणारी हॉटेल्स समाविष्ट आहेत. तसेच 19 % वस्तूवर 28% कर आकारला जाणार आहे. त्यात इस्त्री, ज्यूस, मिक्सर, कार, बस, ट्रक, मोटरसायकल, शीतपेय, चित्रपटगृह, पाणी तापवण्याचे यंत्र, खाजगी विमान, पंप, तारांकित हॉटेल्स समाविष्ट आहेत

महाराष्ट्र वस्तू व सेवा कर विधेयक:-

केंद्रपाठोपाठ महाराष्ट्र सरकारने देखील 22 मे 2017 रोजी विधेयक पारित केले. वस्तू व सेवा कराला मान्यता देणारे महाराष्ट्र हे देशातील सतरावे राज्य आहे. महाराष्ट्र राज्याने जीएसटी पारित केल्यामुळे ऊस खरेदीकर, विक्रीकर, वाहनावरील प्रवेशकर, वस्तूवरील प्रवेशकर, बेटिंग कर, लॉटरी कर व उत्पन्न कर, जकात आणि एलबीटी रद्द झालेले आहेत.